DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło 12.11.2021 r.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec
Zakład Historii Nowożytnej i Dziejów Kościoła
Instytut Historii
Kolegium Nauk Humanistycznych
Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie

**Recenzja**

rozprawy doktorskiej **mgr. Wojciecha B a l i ń s k i e g o** pt. *Ksiądz Zygmunt Golian (1824-1885) na tle swej epoki*, Kraków 2021, ss. 222, napisanej na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Jacka Urbana.

Polskie duchowieństwo katolickie wniosło niewątpliwie wielki wkład w dzieje Polski. Jednym ze szczególnych okresów jego zaangażowania patriotycznego, społecznego a nawet gospodarczego był czas niewoli narodowej 1772-1918, kiedy to polscy księża, biskupi i wspólnoty zakonne *in genere* – z pewnymi oczywiście wyjątkami – włączyli się w działalność na rzecz odzyskania utraconej niepodległości ojczyzny. Rola duchowieństwa nie zawsze jest dostrzegana proporcjonalnie do wniesionego wkładu. Niekiedy jest ona marginalizowana a niekiedy pomijane są informacje o stanie duchownym danej osoby. Z okresu rozbiorowego dość często pomijana jest ta informacja w odniesieniu do członków skasowanego w 1773 r. Towarzystwa Jezusowego. Przykładem takiego pomijania może być chociażby abp Jan Paweł Woronicz – biskup krakowski, arcybiskup metropolita warszawski i prymas Królestwa Polskiego. W tym kontekście warto podkreślić wybór tematu rozprawy doktorskiej przez mgr. Wojciecha Balińskiego, dotyczący postaci ks. Zygmunta Golana „jego dokonań, dzisiaj zapomnianych lub nieznanych i dotąd nie cieszących się większym zainteresowaniem wśród historyków".

**1. Temat badawczy i tytuł rozprawy doktorskiej**

Wybór problemu badawczego i jego ram czasowych nie tylko nie budzi zastrzeżeń, ale jest precyzyjnie dookreślony datami życia bohatera rozprawy ks. Zygmunta Goliana (1824-1885). Tytuł dysertacji nie wymaga zatem dookreślenia, podtytułu czy uzasadnienia we wstępie do rozprawy. Również od strony merytorycznej i formalnej temat badawczy i tytuł rozprawy spełniają w pełni wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Okres historyczny pracy obejmuje wprawdzie lata życia księdza Goliana, ale jego działalność Autor prezentuje na tle epoki, stąd odwołuje się w rozprawie do wydarzeń związanych z historią Krakowa i Polski wykraczając tym samym poza ścisłe ramy jej tytułu.

**2. Struktura pracy**

Autor zawartość treściową rozprawy zamkniętą w temacie usystematyzował w pięciu rozdziałach. Konstrukcja pracy jest chronologiczno-rzeczowa, z przewagą aspektu chronologicznego. Pierwszy rozdział traktuje o domu rodzinnym, dzieciństwie, młodości, studiach petersburskich i pierwszych latach dziewięciu pracy duszpasterskiej. Kolejny rozdział Autor poświęcił pobytowi i pracy kapłańskiej ks. Goliana w Warszawie na tle sytuacji w mieście w przeddzień wybuchu i podczas trwania Powstania Styczniowego. Rozdział zatytułowany „Krakowski duszpasterz" ukazuje głównego bohatera jako duszpasterza w Krakowie im i kierownika duchowego założycielki sióstr miłosierdzia. Czwarty rozdział odbiega konstrukcyjnie od poprzednich i od następnego. Ma on charakter rzeczowy i zawężony został do problemu ultramontanizmu, co sugeruje czytelnikowi, że działalność ks. Goliana wyczerpywała się na płaszczyźnie ruchu społeczno-religijnego jakim był ultramontanizm. W rozdziale piątym W. Baliński znów powraca do chronologicznej konwencji struktury pracy, omawiając w nim okres proboszczowania w Wieliczce, śmierć, pogrzeb i zachowana pamięć o ks. Golianie. Stosując hybrydowa strukturę pracy doktorskiej mgr Baliński, dwukrotnie powraca do omawiania sytuacji w diecezji krakowskiej. Czy nie lepszym rozwiązaniem byłoby stworzenie jednego rozdziału poświęconego działalności duszpasterskiej w tejże diecezji – w Krakowie i w Wieliczce. Rozdział rzeczowy zawęża pole działalności ks. Goliana do ultramontanizmu, pomijając inne formy jego aktywności społecznej i pastoralnej, które moim zdaniem należało ująć w rzeczowo skonstruowanym rozdziale pracy, zamieszczonym jako ostatni.

**3. Baza źródłowa i literatura przedmiotu**

Baza źródłowa recenzowanej zasługuje na uznanie. To ona decyduje o merytorycznej wartości rozprawy doktorskiej mgr. Balińskiego. Autor dysertacji przeprowadził kwerendę w 11 archiwach krajowych państwowych i kościelnych, gdzie zapoznał się z treścią 20 jednostek archiwalnych. Szkoda, że z przyczyn obiektywnych nie mógł Doktorant dokonać kwerendy w zasobach archiwów i bibliotek lwowskich oraz we wrocławskim zakładzie Ossolińskich. Nie wiadomo ile ilościowo i jakościowo kwerendy te dostarczyłyby materiału źródłowego. Zbadana baza źródłowa pozwoliła niemniej na w miarę kompletne ukazanie postaci i poczynań głównego bohatera. Nadto cennym mate-

riałem źródłowych okazała się współczesna ks. Golianowi prasa – 12 tytułów i oczywiście spuścizna pisarska ks. Zygmunta Goliana – 52 pozycje bibliografii podmiotowej, listy – 2, przekłady – 3. Doktorant zapoznał się też z innymi pozycjami źródłowymi – jak się wydaje potraktowanymi jako źródła pomocnicze lub pośrednie – 30 pozycji bibliograficznych. Szerokiej wiedzy ogólnej dostarczyła Autorowi literatura przedmiotu obejmująca 209 pozycji książkowych. Dzięki źródłom i literaturze Doktorant zdobył szeroką i dogłębną wiedzę w zakresie przedmiotu badawczego, co pozwoliło mu, po jej usystematyzowaniu, na napisanie rozprawy naukowej.

**4. Strona formalna dysertacji**

Od strony formalnej praca została przygotowana starannie, czytelnie i zgodnie z ogólnymi zasadami dotyczącymi wydruków komputerowych. Aparat krytyczny w formie przypisów został zapisany poprawnie. Bogata bibliografia również stanowi przykład solidnej pracy edytorskiej Autora. Szkoda tylko, że mgr. Baliński zrezygnował z klasycznego zestawienia spisu treści. Zamieszczony w pracy spis jest mało czytelny a wizualnie sprawia wrażenie nieuporządkowanego.

**5. Merytoryczna ocena pracy**

Przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr. Wojciecha Balińskiego jest dziełem naukowo dojrzałym i merytorycznie wartościowym. Autor wykazał się tu dużą wiedzą, co potwierdzają zawarte w rozprawie treści, jak również dobrą znajomością warsztatu historyka – na o czym świadczy zgromadzona baza źródłowa i literatura przedmiotu oraz jej krytyczne wykorzystanie.

Cele jaki postawił sobie Autor pracy jest przedstawienie biografii ks. Z. Goliana, którego we wstępie określił mianem wybitnego kapłana, ultramontanistę, konserwatystę, jednego z najznamienitszych kaznodziei polskiego Kościoła rzymskokatolickiego XIX w., przewodnika duchowego założycielki Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia i w pewnym sensie współzałożyciela Zgromadzenia.

Autor stwierdza, że „ze względu na brak wykształcenia teologicznego nie czuje się dostatecznie kompetentny" do adekwatnej oceny homiletycznej spuścizny swego bohatera. Wyłączenie takiej analizy w moim odczuciu osłabia walor merytoryczny rozprawy biograficznej księdza, gdyż głównie przez kaznodziejstwo kapłan wyraża swoją osobowość, poglądy, i w nich dokonuje wielokrotnie oceny rzeczywistości w której żyje

oraz prezentacji wartości, którymi żyje. Skoncentrowanie się jedynie na watkach ultramontańskich – one przecież też dotyczą kwestii teologicznych w zakresie eklezjologii – zawęża lub nawet okrawa całościowy ogląd osobowości i poglądów ks. Z. Goliana. Tymczasem Autor stwierdza, że w pracy będzie kierował się zasadą Wilhelma Bauera postulującą całościowo i integralnie „wyjaśnić człowieka", który w tym wypadku był jednym z wybitniejszych kaznodziejów swojej epoki.

Mając na uwadze powyższy brak, należy jednak przyznać, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska jest jak dotychczas najpełniejszą biografią ks. Goliana, a to tak ze względu na wykorzystanie zarówno dotychczasowej wiedzy o nim, głównie informacji prasowych i wcześniejszych biografii, jak i ze względu na dotarcie, krytyczną ocenę i wykorzystanie merytoryczne nowych wątków źródłowych. Dysertacja jest udana naukową biografią ukazana w szerokim kontekście historycznym. Autor zamieszcza nie tylko opisy, ale także przytacza cytaty i dokonuje ich własnej analizy. Analizy te świadczą o dobrym i dojrzałym warsztacie historycznym Autora. Jednocześnie nie przytłaczają one szczegółami. Autor umiejętnie zamieszczając teksty źródłowe i opatrując je komentarzem daje możliwość czytelnikowi syntetycznego uchwycenia problemu badawczego. Jest więc niniejsza rozprawa w mojej ocenie dobrym przykładem pisarstwa historycznego i biograficznego.

**6. Wnioski końcowe**

Po zapoznaniu się z przedłożoną mi do recenzji rozprawą doktorską mgr. Wojciecha Balińskiego jestem przekonany o zasadności jej tematu, wartości merytorycznej, dojrzałości warsztatowej, oraz zachowaniu wymogów formalnych i narracyjnych. Osiągnięty został również cel, jaki przyświecał Doktorantowi przy podjęciu tematu badawczego został osiągnięty. Wnoszę zatem do Wysokiej Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego o dopuszczenie mgr. Wojciecha Balińskiego do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Rzeszów, dnia 8 listopada 2021 r.

Ks. S. Nabywaniec

Ks. Stanisław Nabywaniec